

فصلنامه علمی - تخصصی فرهنگ پژوهش

شماره ۱۸، تابستان ۱۳۹۳، ویژه علوم سیاسی

بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر تحولات کشور بحرین

تاریخ دریافت: ۹۳/۷/۹

تاریخ تأیید: ۹۳/۱۰/۵

الهام زارع مهریزی*

چکیده

وقوع انقلاب اسلامی ایران، تنها ایران و ساختار سیاسی آن را متحول نکرد بلکه موجب تغییرات شگرفی در منطقه و حتی نظام جهانی گردید. کشورهای زیادی در منطقه از انقلاب ایران تأثیر پذیرفته و موجب بروز کنش‌ها و تحولاتی در میان جوامع و دولت‌های آنان شد. در این میان کشور بحرین نیز یکی از کشورهایی است که پس از وقوع انقلاب در ایران، تحولات انقلاب گونه‌ای را پشت سر گذاشت و در سال‌های اخیر، ما شاهد خیزش و جنبشی جدید در میان مردم این کشور هستیم. در این پژوهش ما به دنبال بررسی بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر کشور بحرین و انقلاب مردم این کشور هستیم.

واژه‌های کلیدی: انقلاب اسلامی، انقلاب بحرین، بیداری اسلامی، ایران، بحرین

* کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم (ع)

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

طی سال‌های اخیر مردم بحرین برای جلب حمایت‌های خارجی و به خصوص کشورهای غربی، وجهه دموکراتیک حرکت خود را بارزتر نشان دادند. لذا در سال ۱۹۹۴ طی طوماری با ۲۵۰۰۰ امضاء خواهان احیای قانون اساسی و مجلس ملی، که از سال ۱۹۵۷ ملغی شده بود، شدند. پیش‌رو و منادی این حرکت و اقدامات بعدی که به «انتفاضه» مردم انجامید، اسلام‌گرایان این کشور بودند.

نکته آخر اینکه حرکت اسلامی مردم بحرین را نمی‌توان در یک رتبه و درجه بررسی کرد بلکه دارای یک طیف است: اسلام‌گرایان سنی این کشور نظیر اخوان المسلمین و برخی از علمای دینی سنی ترجیح داده‌اند که ضمن وعظ و نصیحت به حکومت، خود را با سیاست‌ها و خط مشی‌های دولت هماهنگ کنند با اینکه جانب بی‌طرفی را به خود بگیرند. در مرحله بعد اسلام‌گرایان دموکراتیک این کشور قرار دارند شامل شیعیان و سنیان هر دو است اما وجهه شیعی آن غلبه دارد. نماد این حرکت «حرکه احرار البحرین الاسلامیه» است. این جنبش توسط علماء و شخصیت‌های سیاسی بحرینی الاصل هدایت می‌شود. حرکت اسلامی بحرین در بالاترین سطح خود دارای روحیه انقلابی است که خواهان براندازی نظام حکومتی آن خلیفه و تأسیس یک نظام اسلامی می‌باشد. نماینده این حرکت «الجبهه الاسلامیه لتحریر البحرین» است که توسط برخی از علماء شیعی متأثر از «حزب الدعوه» و انقلاب اسلامی رهبری می‌شود. حرکت‌های دیگری نیز در بحرین وجود دارد که یا به صورت زیر زمینی و سری و یا درخارج از کشور فعالیت می‌کنند.

هدف از انجام این تحقیق بررسی تأثیر و بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر تحولات کشور بحرین است.

پښتو ښکته علمون انساني و مطالعات فرېښتې
پرتال جامع علمون انساني

جانب حکومت آل خلیفه برانگیخته بود، از جمله عوامل عمده تشدید دیگر باره منازعات در بحرین به حساب می‌آید. نیروهای دولتی این امیرنشین نیز، بنا بر انگیزه‌های سیاسی و عصبیت‌های مذهبی، هر گونه تظاهرات از ناحیه شیعیان بحرین را سرکوب کرده‌اند. برخوردهای خشونت‌بار نیروهای دولتی بحرین با شیعیان این امارت که به نوعی هم معلول حاکمیت اقلیت به حساب می‌آمده و هم از جمله علل سرکوب تظاهرات شیعیان این امیرنشین در آوریل ۱۹۸۰ بود که در اعتراض به اعدام آیت‌الله سید محمدباقر صدر توسط رژیم عراق بر پا شده بود به اوج خود رسید (محمدی، ۱۳۷۸، ص ۱۹۸).

حاکمیت و فضای سیاسی بحرین

به دلایل مختلف سیاسی و اقتصادی، انگلیس در سال ۱۹۶۸ اعلام کرد که تا پایان سال ۱۹۷۱ نیروهای خود را از "شرق کانال سوئز" من جمله از خلیج فارس خارج خواهد ساخت این تصمیم در موعد اعلام شده جامه عمل پوشید. در این فاصله بحرین بنا به درخواست انگلیس مذاکراتی به منظور تشکیل "فدراسیون امارت عربی" با قطر و امارات متصالح "امارات متحده عربی کنونی" آغاز کرد (محمدی، ۱۳۹۰، ص ۵).

بعد از سال ۱۹۶۸ بحرین به طور صوری عضو فدراسیون مزبور به حساب می‌آمد، اما به لحاظ داشتن جمعیت معادل نصف جمعیت فدراسیون مزبور و سطح بالای رفاه اجتماعی و آموزشی که طی بیش از ۴۰ سال بدان دست یافته بود، با امرای شیخ نشین‌های ثروتمند اما عقب مانده حاشیه جنبی خلیج فارس بر سر قانون اساسی فدراسیون و نحوه تخصیص منابع مالی مشترک و نظایر آن به توافق نرسید. سیستم اداره و نوع حکومت بحرین به صورت مطلقه استبدادی و فردی بود و حکومت بحرین از قرن ۱۸ به این سو در اختیار خاندان آل خلیفه بوده است و از آن زمان تاکنون اعقاب او این سرزمین را به طور موروثی در قبضه

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بحرین به عنوان یک کشور اسلامی موافقت کرد، ولی حکومت آل خلیفه را به علت داشتن روابط نزدیک با رژیم پهلوی و سپس به دلیل اتخاذ مواضع مخالفت‌آمیز در قبال جمهوری اسلامی ایران و رهبران آن مورد حمله قرار داد. در این بیانیه به تعدادی از اقداماتی که از سوی مقامات بحرینی نسبت به حامیان انقلاب اسلامی صورت گرفته بود اشاره شده بود. به علاوه در این بیانیه مقامات بحرین از این که به آمریکا اجازه استفاده از پایگاه برای فعالیت‌های نظامی آمریکا داده بودند مورد هجوم قرار گرفتند و از کلیه مسلمانان جهان درخواست شده بود که از مسلمانان بحرینی در منازعه علی آمریکا و صهیونیسم حمایت کنند. در ۱۳ دسامبر ۱۹۸۱ کودتایی که از سوی اعضای این جبهه علی رژیم بحرین برنامه‌ریزی شده بود خنثی و تعدادی از افراد آن دستگیر و تعدادی نیز تبعید شدند. در ناآرامی‌های که از دسامبر ۱۹۹۴ آغاز شد، این جبهه با انجام مصاحبه‌ها و صدور بیانیه‌هایی بر خواسته‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی مردم تأکید کرده است. دبیر کل این جبهه شیخ عمد علی محفوظ است که به استمرار قیام مردم تا موافقت دولت به برگزاری انتخابات پارلمانی در کشور و تحقق دموکراسی به معنای پایان حکومت آل خلیفه نیست. این جبهه، از جمله گروه‌های طرفدار ایران است که در بحرین همزمان با پیروزی انقلاب اسلامی فعالیت می‌کرده‌اند. اینان خود را پیرو امام خمینی علیه السلام می‌دانند. در سال ۱۳۶۱، بسیاری از اعضای آن به اتهام قصد کودتا دستگیر و زندانی شدند، ولی به تازگی فعالیت‌های خود را از سر گرفته‌اند. در ماه اوت ۱۹۷۹ «هادی مدرسی» از طرف امام علیه السلام به عنوان نماینده شخصی او در بحرین منصوب شد. در بحرین سخنرانی مدرسی به دو تظاهرات علنی منجر شد؛ یکی از آنها با اجازه مقامات، روز ۱۷ اوت مصادف با روزی که امام علیه السلام آن را روز قدس نامیده بود، برگزار شد. تظاهرات دوم روز ۱۹ اوت به دنبال بازداشت او سبب شد که حدود ۵۰۰ نفر تظاهرات کرده و خواستار آزادی او شوند که ۲۸ تن از آنان بازداشت شدند. آنگاه مقامات بحرینی روز ۳۱ اوت مدرسی را اخراج کردند

پښتونستان د علومو او انساني مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علوم انسانی

بحرین طی قرون ۱۷ و ۱۸ و نیز استشهاد به برخی اسناد و مداک تاریخی، مصرانه در پی اعاده حاکمیت بر این سرزمین بر آمد و حتی زمانی آن را استان چهاردهم خود نیز به حساب می آورد؛ اما در ۲۹ مارس ۱۹۷۰ به طرزی غیر مترقبه و در واقع در هماهنگی با سیاست‌های انگلیس و آمریکا در منطقه از این ادعای دیرینه انصراف داد و طی توافقی که با انگلیس به عمل آمد، ایران پذیرفت که در ازای اعاده حاکمیتش بر سه جزیره ایرانی تنگه هرمز (یعنی تنب کوچک، تنب بزرگ و ابوموسی) داوری در مورد مسأله بحرین را به سازمان ملل متحد و شخص دبیرکل این سازمان ارجاع کند و عملاً بر استقلال بحرین گردن نهد. پس از قبول استقلال بحرین از سوی ایران، فصل جدیدی در روابط فیما بین گشوده شد. در همان زمان (۱۳۴۹ شمسی) یک هیأت حسن نیت از جانب ایران، رهسپار بحرین شد، پس از بازگشت این هیأت روابط ایران و بحرین به سرعت گسترش یافت. شیخ بن سلمان برادر امیر بحرین و رئیس شورای دولتی (نخست وزیر بحرین) بنا به دعوت وزیر خارجه ایران در تاریخ ۴۹/۵/۲۳ به تهران سفر کرد. یکی از اهداف این سفر فراهم نمودن مقدمات سفر امیر بحرین بود. متعاقباً امیر بحرین در تاریخ ۴۹/۸/۲۸ رسماً از تهران دیدن کرد. از هنگام سفر هیأت حسن نیت ایران و بحرین (۱۳۴۹) گام‌های مؤثری در جهت گسترش و تحکیم مناسبات بین دو کشور برداشته شد. می توان مهم‌ترین اقدامات را به شرح زیر نام برد: در خلال این مدت روابط دو کشور بسیار نزدیک و دوستانه شد. در پرتو شرایط جدیدی که در پی توافقاتی ۱۹۷۵ بین ایران و عراق و نیز نزدیکی تهران و ریاض در منطقه خلیج فارس پدید آمد، تفاهم عمومی برای حفظ امنیت و ثبات در سراسر منطقه را بیشتر ساخت و هم‌زمان با آن با شکست شورش ظلفار، موقعیت گروه‌های چپ‌گرا و رادیکال به نابودی نزدیک شده و تحرکات و تلاش‌های عوامل کمونیست نیز به شدت محدود گشت. وقوع انقلاب اسلامی در ۱۹۷۵ و جنگ ایران و عراق و سپس بحران جنگ عراق با نیروهای متحدین در قضیه اشغال کویت که همگی از مهم‌ترین

پروپوزیشن کاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مردم بحرین با حمل پلاکارد، تظاهرات عظیمی به حمایت و همبستگی با ایران بر پا کردند؛ همبستگی و اتحاد مردم مسلمان بحرین با مردم مسلمان و انقلابی ایران به حدی بود که «سازمان آزادی بخش بحرین» به عنوان نماینده همین مردم قبل از پیروزی با رهبران انقلابی ایران ارتباط داشته و همکاری می کرد. مسلمانان بحرین با تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی و نیز حمایت انقلابیون ایرانی حرکات چندی بر علیه حکام خود انجام دادند. ایران مبارزه تبلیغاتی شدیدی در جهت صدور انقلاب در حوزه خلیج فارس به راه انداخت و از طریق انتشار جزوه‌ها و پیام‌های رادیویی «صدای انقلاب اسلامی» به زبان عربی و نوارها و سخنرانی‌ها و توده‌های مسلمان عموماً و شیعیان را خصوصاً تحت تأثیر قرار می داد. در روز ۲۴ آوریل ۱۹۸۰ و به دنبال بازداشت و اعدام «آیت الله سید محمد باقر صدر» رهبر مذهبی شیعیان عراق، شیعیان در «منامه» پایتخت بحرین دست به تظاهرات زدند که حکومت بحرین توجه بی سابقه‌ای به تدوین فرمول سیاسی در قبال سکنه شیعه خود مبذول داشت؛ این هم بر تشویق مبتنی بود و هم بر تنبیه. اعضای طراز اول خاندان سلطنتی از این منطقه دیدار می کردند تا با بزرگان و مشاهیر شیعه ملاقات کنند. در عین حال شیوه‌های توسل به زور نیز از نظر مقامات برای سرکوب کردن شورش‌های شیعه دور نگه داشته نشد؛ اخراج افرادی نظیر «مدرسی» شیعیان انقلابی را از وجود رهبرشان محروم ساخت و همین امر به احتمال قوی ضربه‌ای جدی بر قیام‌های مردمی وارد آورد. از این گذشته شورش‌ها، بی‌رحمانه سرکوب شده و بازداشت‌هایی صورت می گرفت که غالباً با شکنجه همراه بود. رهبران «جبهه آزادی بخش اسلامی بحرین» به این نتیجه رسیدند که تظاهرات مردمی هرگز به سرنگونی رژیم منجر نمی شود؛ بنابراین به روش‌های ستیزه جویانه متوسل شدند. گروه‌های اپوزیسیون رادیکال شیعه در این کشور که از پشتیبانی مردمی و رهبری پویا و اصیل محروم بودند، تماماً به حمایت خارجی متکی ماند و ایران مطابق با ضروریات استراتژی منطقه‌ای

پښتونستان ښوونځي
پښتونستان ښوونځي
پښتونستان ښوونځي

سیاسی خود، اصلاحات اعمال کنند، این درگیری‌ها به مراتب افزایش خواهد یافت. منصور الجمری، سردبیر روزنامه بحرینی الوسط هم اعلام کرد: «بی‌توجهی دولت بحرین به خواسته‌های بخشی از جامعه بحرینی که شیعیان آن را تشکیل می‌دهند، عامل اصلی ادامه بحران در این کشور است، و همین امر باعث می‌شود این قشر از جامعه در پی بی‌توجهی مقامات بحرین به خواسته‌های شیعیان، خود اقدام به جست‌وجوی حق کنند.» الجمری در ادامه گفت: دولت بحرین حتی زمانی که انتخابات پارلمانی در این کشور برگزار می‌شود، به هر نحو ممکن سعی می‌کند، بخشی از نامزدهای شیعی انتخابات را رد صلاحیت کند. وی در ادامه گفت: با توجه به اینکه روند اوضاع سیاسی در بحرین غیرشفاف است، ما باید هر لحظه انتظار وقوع یک رخداد مهم در بحرین را داشته باشیم.

تأثیر پذیری بیداری اسلامی در بحرین از انقلاب اسلامی

یکی از مسائل مهمی که این تحقیق بر اساس آن شکل گرفت مشاهده تشابهات زیاد میان حرکت انقلاب مردم بحرین با انقلاب مردم ایران است؛ شعارها و نمادها، پایگاه‌های انقلاب، رهبری، نقش بانوان مسلمان و فرهنگ شهادت از جمله وجوه مشترک میان انقلاب دو ملت ایران و بحرین است.

۱. شعارها و نمادها

با توجه به ویژگی‌های جامعه‌ی ایران مشاهده می‌شد که آنچه در شعارها به کارگرفته شده در جریان انقلاب اسلامی ایران بیش از پیش به چشم می‌خورد تکیه بر ارزش‌های اسلامی مانند توکل بر خدا و ظلم ستیزی است. در این مورد مطالعه شعارهای به کارگرفته شده توسط ملت بحرین، شباهت‌های زیادی را با شعارهای مطرح شده در انقلاب اسلامی

پښتونستان د علومو او انساني مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علوم انسانی

خبرگزاری رویانوستی از انقلاب بحرین با عبارت «مظلوم‌ترین انقلاب کشورهای عربی» یاد می‌کند و از تخریب بیش از ۵۰ مسجد و عبادت‌گاه توسط حکومت آل خلیفه خبر داده و می‌نویسد: «انتشار تصاویر تخریب این اماکن دینی، هر بار روح تازه‌ای به مخالفان آل خلیفه می‌داد و آنها روحیه‌ای مضاعف می‌گرفتند تا در مسیر سقوط آل خلیفه استوار باشند» (www.iribnews.ir).

اصرار رژیم بر تخریب مساجد، بهترین شاهد برای اثبات تأثیرگذاری مساجد در سازمان‌دهی انقلاب مردمی بحرین به شمار می‌آید.

۳. رهبری قیام

رهبری در هر حرکت اجتماعی و سیاسی به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی به شمار می‌آید که می‌توان با بررسی آن تا حدود زیادی به سمت و سوی حرکت مورد نظر پی برد. به همین جهت دلیل شخصیت رهبری یا رهبران در هر حرکت اجتماعی و سیاسی، خبر از جهت‌گیری و ماهیت آن حرکت دارد.

یکی از مهم‌ترین وجوه تمایز انقلاب اسلامی ایران با سایر حرکت‌های عصر حاضر رهبری توسط روحانیت شیعه بود، مردم ایران در سال‌های منتهی به انقلاب و بعد از آن با حرکت در مسیر ترسیم شده توسط امام خمینی علیه السلام بود که توانستند بر مشکلات غلبه کرده و امروزه ایران را به عنوان ابرقدرت برتر منطقه‌ای تبدیل کنند. بحرین تنها کشور دست‌خوش تحولات است که انقلاب آن از رهبری منسجمی برخوردار است: در میان شخصیت‌های موجود در کشور بحرین کسی که بیشترین تأثیرگذاری را بر انقلاب دارد، آیت الله «عیسی احمد قاسم الدرازی البحرانی» است. حمایت ایشان از حرکت‌های اجتماعی در بحرین نقش تعیین‌کننده‌ای در حضور مردم و شکل‌گیری تحولات دارد (نجفی و بلندیان، ۱۳۹۲، ص ۲۰۳).

پښتو ښکته علمون انساني و مطالعات فرېښتې
پرتال جامع علمون انساني

بارها بر اهمیت شهادت و خون شهید در جریان انقلاب تأکید کرده است (همان، ص ۲۰۲-۲۰۵).

نتیجه‌گیری

وقوع انقلاب اسلامی ایران به سایر ملت‌های مسلمان نشان داد که می‌توان با تکیه بر آموزه‌های دینی و رهبری منسجم و با توسل بر توان بومی خویش دست به دستاورد بزرگی همچون انقلاب اسلامی دست یازند.

پس از انقلاب ایران بسیاری از ملت‌های مسلمان با الگوگیری از این انقلاب متناسب با شرایط جوامع خود نسبت به بهره‌گیری از مؤلفه‌های به کارگرفته شده در آن پرداختند. رهبری قیام‌ها توسط علمای دینی و نقش تعیین‌کننده نهادهای مذهبی در جامعه از جمله مسائلی است که تا پیش از انقلاب ایران از جایگاه پررنگی در جوامع اسلامی برخوردار نبود. لکن پس از موفقیت رهبری امام خمینی علیه السلام در ایران بود که رهبری دینی بار دیگر جایگاه خود را در جوامع اسلامی باز یافت. جوامع مختلفی همچون ملت بحرین با توجه به پیشینه خویش و تشابهاتی که با مردم ایران قبل از انقلاب داشتند با بهره‌گیری از نمادها و شعارها و همچنین در سایه رهبری دینی به مقابله با حکام جائر پرداختند و ندای انقلاب را سر دادند.

هرچند مردم بحرین پس از گذشت بیش از سه سال از شروع انقلاب هنوز به پیروزی نرسیده‌اند، اما امید است آن‌چنان که مردم ایران با پایمردی و تمسک به آموزه‌های دینی و رهبری شیعه و بذل جان‌های بسیار، توانستند به پیروزی برسند مردم بحرین نیز طعم خوش پیروزی را حس کنند.

پښتونستان د علومو او انساني مطالعاتو فریښی
پرتال جامع علوم انسانی